

מבט לאחור

לזכר חברי ההגנה וחברותיה — אשר עמנו יחד עמלו, נאבקו, לחמו וקיוו. היו זכאים — ולא זכו.

האלה, ובעיקר ברגעים האלה, איננו יכולים שלא לזכור כי במשך שלושים שנה אלה שיכלנו ממיטב האחים והבנים, מהמיטב שבמיטב, עצם מעצמנו ובשר מבשרנו; — אלה אשר הגורל העיור (האמנם עיור?) הקדים להפריד בינינו וביניהם.

וישנה הרגשה שדוקא עכשיו, באמצע הדרך, כאשר סולקו רבים מהקשיים שהיו בעבודתנו, קיים הצורך, — כמו לאותו הלך ההולך בדרך רחוקה ולא סלולה, — לעמוד רגע קט, לשאוף רוח ולסקור את הדרך שעברנו בה כדי לאסוף כוח לימים הבאים.

אם כי כולנו יודעים שעוד קשיים עצומים לנגדנו ופנינו חייבות להיות מופנות כלפי העתיד ולקראת תפקידי העתיד — הן בשטח ההתגוננות והן בשטחים אחרים, — בכל זאת אנסה, בזמן המועט העומד לרשותי ליחד דברי לעבר.

ההגנה, ארגון ההגנה לא התחיל יש מאין. רמותי בראשית דברי שירשנו ירושה מפוארת מ"השומר" ומהתחלות ההגנה האחרות שקדמו לנו בארץ. ודאי שגם "השומר" לא התחיל יש מאין וגם הוא ינק משרשים קודמים. גם אם לא נרחיק לאחור הרי מכל מקום ינק השומר (בדרך בלתי אמצעית) מהמסורת של "ההגנה העצמית" היהודית בארצות מזרח אירופה בתקופת ההתעוררות הלאומית והסוציאליזם של עמנו. ומאידך הפך אח"כ מפעל "השומר" וההגנה לערך אדיר לגבי הגולה. ערך מחנך, מאיר ומעודד. במאבק עז ונמרץ בתוך הישוב ובתוך המציאות הפרועה בארץ, בסערה ובקרבות יקרים כבש "השומר" את מקומו בשדה הבטחון בארץ; לא פשוט וקל היה המעבר מ"השומר" לארגון ההגנה; כמו שלא פשוט וקל חלק היה המעבר מההגנה לצבא ההגנה לישראל אשר קם בסערת מלחמת החירות; וכפי שמורכב ונפתל הנהו — ועוד יהיה, — שלב המעבר לצבא ההגנה העתיד של מדינת ישראל הנבנית.

וטוב שנדע הדברים כפי שהם: הננו מהוים חור ליות בשרשת הגנה אחת. ואחת השאלות הפנימיות החשובות היא: הידע הדור הבא לרשת את מיטב הירושה, את תמצית הירושה מדורות ההגנה הקודמים, כפי שידע לרשת (במידה מסוימת) — מכל

חברים וחברות יקרים, אנשי ההגנה! אי אפשר לי לפתוח בדברי מבלי להביע, ולו רק במלים מספר, את רגש החדוה לעצם הפגישה של אנשים ונשים, ותיקים וצעירים, שיחד עשו כיברת דרך קשה — זה קרוב לשלושים שנה — בבנין כוח ההגנה, בעמידה על המשמר וב"שמירה" ממש, בנפתולים בתוך הישוב והעם, במאבקים עם האויבים החיצוניים בימי "המאור" רעות" החוזרים ובין המאורעות; ולבסוף — במלחמת-החרות.

מסתכל אני באולם וזוכר רבים רבים שאתם עשינו את המלאכה. עם חלק מהם עשינו את הדרך מימי יסוד ההגנה, מימי תל-חי (1920); עם חלק מהם מימים מאוחרים יותר. רואה אני גם אלה שמהם ירשה ההגנה מורשה מפוארת: כוונתי לאנשי "השומר" ואנשי ההגנה של ישובינו הותיקים. הזכירו כבר שדוקא היום, כבדרך מקרה, (אם יש בכלל מקרים בחיי עם ואדם), — התבשרנו בבשורה שמדינת-ישראל נתקבלה כחברה לאו"ם. כולנו יודעים שהיה בזה הכרח היסטורי. שמעשה הבנין, מעשה היצירה בארץ, עבודת הנמלים של שלושה דורות — הכרח היה שיביאו לבסוף לקבלתנו לאו"ם. כולנו משוכנעים שהיה בזה — ודאי — אקט של צדק אלמנטרי. אך ודאי הוא שכל היושבים באולם זה וכל אנשי ההגנה, כל הישוב וכל העם, יודעים שלא היינו מגיעים ליום זה אלמלא סיועו — ולא אגוזים אם אומר, הכרעתו, — של כוח הנשק היהודי, כוח הנשק הישראלי; אותו כוח הנשק שאנחנו כולנו, וכל אלה שאינם באולם זה, אבל שרוחם כרגע אתנו, — עמלו בחישולו.

במשך כל השנים שעברו עלינו היה ארגון ההגנה שלנו מעין אחוות אחים ואחיות, משפחה אחת הקשורה בקשרי עמל, קשרי חיים, קשרי דם וחזון. איני רוצה להתעלם אף לרגע מהקשיים הפנימיים שהיו בתוכנו. גם ברגע זה איני סבור שיש לנו צורך לטש-טש אותם. אך מעבר לכל הקשיים, חילוקי הדעות, הריבות, הפרישות והאיחודים היינו מחנה אחד, ויותר מזה: משפחה אחת, אחות-הגנה אחת. היינו חשוקים וחבוקים בחישוקים של חיים ומות. וברגעים

* בעקבות דבר-פתיחתי בכנס הראשון של חברי ההגנה במדינת-ישראל (י"ג אייר תש"ט—15.5.1949).

מקום) — דורנו זה. ואני מקשה לשאול: הידע לרשת וגם להמחיש בחיים. חושב אני שאין זו שאלת כבוד בלבד, כבוד לקודמינו. יש לכך גם חשיבות מיוחדת, חשיבות „מעשית“ כלפי העתיד. מיזוג הדורות של ההגנה, מיזוג החידוש שבכל הדורות, אפשרות ההפראה ההדדית — אין זו רק חובת כבוד כלפי קודמינו — אלא היא הכרחית לעצם מפעל ההתגוננות של מדינת-ישראל בעתיד. איני מדבר — חלילה — על התבטלות בפני העבר ועל קבלת התורה של הקודמים „כמצות אנשים מלומדה“. רחוק אני מזאת, ומכל צורה של אידיאליזציה של העבר שהיא לרוב כוזבת ומיותרת כאחת, ולעתים גובלת עם זיוף ומזיקה. מדבר אני על ירושת העיקר, ירושת המיטב, ירושת התמצית. ודעתי והרגשתי הן שההגנה הירישה לצבא ההגנה לישראל נכסים חשובים בחומר וברוח ועוד חייבת להוריש כהנה וכהנה.

איני מתכוון בדברי הבאים לנסות ולמצות את כל הירושה החמרית, הארגונית והנפשית שהורשנו לעם ולצבא-ההגנה שלו. ארמוז רק על הדברים וארמר מראש שאם אשכח משהו ויעמידוני החברים על כך — יתכן שיהיה הצדק אתם, כי אין כוונתי ואין גם ביכולתי למצות.

בכל פינה שנפנה אליה: בעצם ארגון הישובים להגנתם: בארגון כלל-הישוב להגנתו; בהקמת יחידות דות ההגנה בכפר ובעיר; באימון הצבאי באותה הרמה שניתן להקנותה בתנאי-מחתרת; בהקמת קאדרים של מדריכים ומפקדים; בניצול — עד קצה גבול היכולת — של אפשרויות-האימון בתחומי המסגרות הלגליות שכבשנו אותן מידי השלטון הבריטי; בירושה שירשנו מהגדודים שקמו בימי מלחמת הערם לם הראשונה (נזכור בהזדמנות זו שמהגדודים ההם נחלנו את ראשוני המדריכים והמפקדים של ההגנה) — בכל אלה יד ההגנה. נזכור את ניצול המסגרות שקמו אח"כ: המשטרה, המשטרה המעולה. (שהפכה אח"כ חיל-הספר), הנוטרות, פלוגות הלילה של וינגיט, החטיבה היהודית הלוחמת ושאר היחידות במלחמת העולם השנייה. הירושה שקיבלנו מכל המאמץ הארגוני שציינתי ניכרת בימים אלה בכל פינה ופינה. תנאי המחתרת סייעו לא מעט לאמוץ חינוכו ואמונו של הפרט בכוון מסוים. ובשורה הראשונה להכשרתו להכריע ולפעול גם ביחידות ועל דעת עצמו וגם ביחידות קרב ועירות.

באותם התנאים התגבש גם הטפוס של מפקד ההגנה — שעם כל צמצום רמתו המקצועית-הצבאית — קפל בקרבו תכונות וסגולות יקרות. מפקד שכבש

את אמון פיקודיו חכותו המוסרית לשלחם לקראת סכנה — בעיקר ואולי אך ורק — בכוח נכונותו ללכת בעצמו לקראתה. וכרגיל — בראש פיקודיו. ואעבור לשטחים אחרים: המאמץ המתמיד, מאמץ הנמלים (ימים ולילות) לצבור את הנשק — רובה לרובה וכדור לכדור, — להשיגו בכל דרכי הקניה והמשיכה בארץ ובחוץ-לארץ, להבריחו לארץ, לשמור עליו בכל המסיבות והגלגולים, לגנוח אותו במחסנים וב„סליקים“ למיניהם ובכל אמצעי ההסתרה האחרים — ולהעבירו להמציאו לכל בסיסי ההגנה בארץ.

פעולות שבוצעו בתנאים של הגבלות וסייגים חמורים — שהוטלו ע"י המסיבות המדיניות „העדירות“ והחששות המדיניים המוצדקים ופעמים גם הבלתי מוצדקים.

נזכור עתה גם את התחלות התעשייה הצבאית (ה„תעש“ המפורסם) — המכנית והחמימית — שנעשו ע"י ההגנה בתנאי-מחתרת מצרים ודלות-אמצעים חונקת. התחלות שצידדו (אכן במידה בלתי מספיקה) בפצצות-יד (פרימיטיביות ואח"כ משוכללות), פצצות-רובה, מוקשים, סטנים, מרגמות של שנים ושלושה אינטש, תחמושת, חמרי-נפץ, מכונות משוריינות פרימיטיביות, וכד' וכד'. נשק שהועיל רבות — הצייל רבות — בימי מאורעות ובימי מלחמת החירות. היו אלה התחלות (נסיונות שהצליחו ורבים — אולי רובם — שלא הצליחו) — שהניחו יסוד לתעשיתנו הצבאית הנוכחית ולפיתוחה בימים הבאים.

והנה הפעולה החינוכית-התרבותית בקרב ההגנה: פעולת ההסברה הכללית בכתב ובעל-פה ובסמינרים יונים, והנסיונות להעלות את הרמה המקצועית-הצבאית לא רק ע"י קורסים מקומיים ומרכזיים מדרגות שונות כי אם גם ע"י ספרות מקצועית מקורית ומתורגמת. התחלנו בספרות מקצועית אלמנטרית הנוגעת לנשק הקל ולתרגילי-סדר. נזכור בהזדמנות זו את ספרית „לנוטר“ שהניחה היסוד לספריה המקצועית-הצבאית בספרות העברית. היתה דאגה לטרמינולוגיה העברית, לקביעת המונחים הדרושים בשטח הצבאי. בסוף שנת 1939 החלו להופיע קבצי „מערכות“, המוסיפים להופיע גם כיום כבטאון הרשמי של צבא ההגנה לישראל. החטיבות השונות, ובשורה הראשונה — הפלמ"ח, פיתחו פעולה ספרותית ענפה, חיה ותוססת בשטחים כלליים ומקצועיים צבאיים.

נזכור כאן את הקשרים עם הסתדרויות אנוער והספורט, את ייסודם וטיפוחם של גדודי אנוער (הגדנ"ע) והחג"ם. את המאמץ המתמיד לשתף את

הנערה והאשה בכל שטחי ההגנה — ועד קצה גבול יכולתה הפיסית — וזאת בלחץ מתמיד ויוזם מצד הנשים עצמן.

אל נשכח שגם ראשיתו של חיל-האוויר — בחיק ההגנה. אנשי חיל-האוויר לא צמחו מאליהם: הצמח-נו אותם. היו גם התחלות מסוימות בשטח הפעולה הימית (פלי"ם).

נעשתה ראשית הפעולה בתכנון ההגנה על ידי שוב. ראשיתו — פרימיטיבית ביותר. אולם אח"כ עברנו לשלבים מתקדמים יותר של תכנון ארצי-כולל — שהושקעה בו עבודת מחשבה מאומצת של טובי חברינו. תכנון שהתבסס על ניצול כל כוחות-ההגנה לחטיבותיה: החי"ם (חיל-המשמר), החי"ש (חיל-השדה), הפלמ"ח, השרותים, המשמר האזרחי וכו'; וכמו כן על ניצול היחידות הלגאליות.

מקשייה הגדולים של עבודת התכנון היו ההכרח להתחשב בתנאי המחתרת וההכרח לרתק כוחות רבים להגנת הישובים ודרכי התחבורה ביניהם.

נזכור את המאמצים הבלתי פוסקים למזג ולרכז את הארגון מבחינה תקציבית (בחינה חשובה עד מאוד, שאתה ממגמותיה היתה לשחרר את עובדי ההגנה המקומיים מתלותם התקציבית בפרנסים מקומיים), וכמו כן לחשל את הארגון לחטיבה אחת מבחינה ארגונית ונפשית. נזכור את כל האמצעים שנקטנו בכפר ובעיר כדי ליצור שלשלת אחת של הארגון הארצי. כמה נפתלנו ועל אילו קשיים פני-מיים היה עלינו לגבור עד אשר מתוך התאים המצומצמים, המקומיים, הנפרדים (הנאבקים לעתים על „האוטונומיה" שלהם) הצלחנו ליצור את הארגון הארצי של ההגנה. ואיך, בשלב מסוים, הקימונו את עוברו של המטה הארצי. ראשית מצערה, ראשית צנועה — אך ממנה היסוד לבנין המטה הכללי של צבא ההגנה לישראל.

וגם מחשבתנו הטקטית צמחה צעד אחרי צעד, שלב אחרי שלב. ניצלנו במידת-מה (בודאי במידה בלתי מספקת) את הנסיון הצבאי בעולם וניסינו להתאימו לתנאי חיינו ומאבקנו בארץ. אך בעצם צמחה המחשבה הטקטית ורחבו אופקיה עם גידול הישוב והתפשטותו, עם גידול כוחו וגידול כוח ההגנה.

התחלנו כידוע מהשמירה וההגנה על הנקודה. עוד זכורים לנו החומות במושבות פיק"א, גדריי התייל בישובים, הקמת בניני ההגנה המרכזיים, עמדות ההגנה מסביב לישובים, השקידה על סלילת כבישי-הבטחון, בנין ברכות המים לתצפית ולאגירת רזרבות של מים וכו' וכו'. חרגנו אח"כ מתחומי

הנקודה להגנה על רכושנו ושדותינו. התקדמנו מהגנה על הנקודה-האיזור, לשיטת הגנה גושית, מחוזית וגלילית. והגענו לתכניות על הגנה ארצית. וכן חרגנו שלב אחרי שלב מתחומי ההגנה הסטטית הסבילה לתחומי ההגנה הדינמית-הפעילה המגיבה והיוזמת. החל מהיחידות „הנודדות" שהתארגנו בימי מאורעות לעת-מצוא וכלה ביחידות המגויסות-קבע שעוד תוזכרנה להלן. תנאי המחתרת והצמצום בכוחות חייבו את פיתוחה המיוחד של הפעילות הקרבית בלילה.

הורשנו לצבא ההגנה לישראל את גרעיני שירות המודיעין, ועל גבי גרעינים אלה של שירות-המודיעין עין — הש"י המפורסם — צמח שירות המודיעין של צבא ההגנה.

יותר מזאת. עצם התאקלמותנו בארץ, הכרתה האינטימית על שביליה, הריה ועמקיה, והכרת הערב-בים השוכנים בה — דורבנו במידה רבה ע"י פעולתה החינוכית והארגונית של ההגנה (הטיולים, הסיורים, המסעות וכו').

בל ישכח חלקה של ההגנה בכיבושי-קרקעות ובהקמת ישובים חדשים („העליות" על הקרקע). רק בכוחה אפשר היה לבצע גם בזמנים „רגילים" וב-יחוד בתקופות-החרום של יסוד ישובי „חומה ומגדל", בימי חוק הקרקע של הספר הלבן, ובשנות הנפתור-לים עם השלטון הבריטי חרף התנגדותו הפעילה או הפאסיבית.

קינאנו לאחדותו ויחידותו של הארגון ועשינו מאמצים בלתי פוסקים לשתף את כל הישוב, על כל שכבותיו — באחריות להגנה מבחינה תקציבית, נפשית, מדינית ומוסרית. בחוסר כל מסגרת מדינית מחייבת הגענו למפעלי כופר-הישוב ומגבית-ההתייחסות. אימצנו את כל כוח-המחשבה וההסברה שלנו למען חזק את הכרת חברי ההגנה לראות את עצמם כחברים בארגון המהווה זרוע מגינה של הישוב המאורגן, מכשיר הכוח להגשמת מטרותיה המדיניות של ההסתדרות הציונית וגרעין הצבא הלאומי בעתיד. בדרכנו זו, לחנך את ההגנה לזיקה מוחלטת לריבונות הלאומית — היו לנו נפתולים קשים, מרים ובלתי פוסקים עם הפרישה על כל גלגוליה, ומאידך — בנסיתם של חוגים מסוימים לשוות להגנה אופי של מכשיר להגנה עצמית בלבד — נטול כל תפקיד ואופק מדיניים-ציוניים. וכשם שכפפנו את ההגנה לריבונות הלאומית — כן חנכנו אותה לאי-תלות גמורה בשלטון הזר, הבריטי או אחר, ובזרים בכלל, כל זרים שהם.

וכל זאת עשינו בתנאי מחתרת, פעמים חמורים

תם למקומות מבטחים, בליווי ספינות, בימאות, בקשר האלחוטי וכר וכר, ובהזדמנות זו גם את הנסיונות המעטים לאמן את העולים אימון צבאי ראשוני בארצות מוצאם וליסד תאים של הגנה עצמית בתפוצות הגולה הזקוקות להגנה (במזרח ובמערב) — לפני המלחמה העולמית, בימי המלחמה ולאחריה.

החל מפרסום הספר הלבן (מאי 1939) שימשה ההגנה את התנועה הציונית במאבקה הפוליטי, הצבאי והתעמולתי נגד המדיניות האויבת של הממשלה הבריטית. פעמים בשמה המפורש, פעמים בשמות מושאלים: „משמר העם“, „תנועת המרי העברי“ וכר. ההפגנות המדיניות המאורגנות, שידר רי „קול ישראל“ מהמחתרת, מאבק ההעפלה והפעולות הצמודות לה, פעולות ההטרדה והחבלה נגד השלטון הבריטי („הפום“ — פעולות מיוחדות) וכר — כל אלה בוצעו ע"י ההגנה בפקודת המוסדות הלאומיים. המלחמה נגד היטלר שינתה את צורת המאבק הזה, אך לא ביטלה אותו. עם סיום המלחמה בהיטלר ולכשהתברר שהמדיניות העוינת של בוינ נשארה בעינה — נתחדש המאבק של ההגנה נגד השלטון הבריטי ביתר שאת — עד שהסתלק מן הארץ אחרון החיילים והפקידים של השלטון הזר (סוף יוני 1948).

פרשה מיוחדת היא פרשת השתתפותנו במלחמת העולם השנייה למיגורו של היטלר ולהצלת שרידי העם באירופה: השתתפות גלויה בכוח המוני המתנדבים לחילות היבשה, הים והאוויר, ונסתרת בהקמת קבוצות נבחרות של צנחנים ולוחמי מחתרת. תפקיד מכריע מילאה ההגנה בעיצוב דמותן של היחידות היהודיות, בעמידה על זכות החייל העברי להופיע בחזית הקרב תחת דגלו, בהקמת החטיבה היהודית הלוחמת ובמילוי משימתה ההיסטורית. רק בכוחה והשראתה של ההגנה היו כל אלה לאשר היו.

עד יסוד המדינה היתה ההגנה — אולי החישוק הצבורי העיקרי שאיחד וליכד וגיבש במידה מכסית מלית את החוגים השונים ביישוב. יותר מכל חישוק אחר, יותר מכל מסגרת אחרת היה חישוק ההגנה, — זה שריתק וחישק לחטיבה אחת אנשים ממעמדות ומפלגות שונים ואישים שונים וגם בלתי מפלגתיים — בכלל אלה אנשים שלא היתה להם שום מפלגה אחרת בלתי אם „מפלגת ההגנה“. ואגב — כמה מהם נתקרבו לפעילות ציבורית פוריה וחלוצית רק ע"י שייכותם להגנה. כאן במסגרת ההגנה נפגש היהודי עם אחיו — כיהודי — וכיהודי בלבד.

יותר פעמים קלים יותר, אך תמיד תנאי מחתרת. תוך יחס עוין מתמיד מצד השלטון הבריטי; פעמים פעיל יותר ופעמים פסיבי-מוסווה ואורב לעת-מצוא. יחס עוין שהגיע בתקופות מסוימות לרדיפות חמורות ולנסיון של מסע השמדה נגד ההגנה לאחר 29 ביוני 1946. (אכן נסיון שנכשל או ביתר דיוק התרופף והתנוון אל מול התנגדות ההגנה, הישוב והתנועה הציונית).

נסיון תנועות השחרור בעולם לא פסח גם על ההגנה ואילו ניתן פה לחומות בתי הסוהר ומחנות המעצר בארץ היו יכולים לספר רבות על רבים רבים מאנשי ההגנה שהוטלו במאסר ובמעצר לתקופות קצרות וארוכות ע"י השלטון הזר והצורר. תוך תנאים אלה התחלנו להקים את החטיבות המגוייסות-קבע שלנו — הפו"ש (1937), החי"ש המגוייס, ואח"כ הפלמ"ח (1941). אזכיר כאן — אגב — את הנסיון להקים פלוגות קבע בעמק-הירדן ביזמתם של אנשי הגוש (1939). כל אלה עשינו תוך חיפוש דרך לקיים מבנים מגוייסים (מעין צבא מגוייס במחתרת) בתוך הדלות האיומה בה התלבטנו; ובמידה ידועה על ידי צירוף עבודה ואימונים והטלת המעמסה על המשקים החקלאיים. וזאת בתוך סבך המכשולים והמכשילים הפנימיים והחיצוניים — מתוך תגובה על צרכים מתחדשים ומתוך תפיסה ותחושה מרחיקות-ראות של ימי ההכרעה הקרבים. נזכור את התפקידים המכריעים שמילאה חטיבת הפלמ"ח המגוייסת בהעפלה, בהתמודדות עם השלטון, בחדשים הראשונים למלחמת-חרותנו, ובשטחים רבים אחרים.

הן קשה, כמעט מן הנמנע להעלות על הדעת כיצד היה עולה בדינו להחזיק מעמד עד יסוד המדינה, לקיים את העמדות שקיימנו, לגייס את מלוא כוחות הישוב והעם למערכה ולבלום את הסתערויותם של הצבאות הפולשים מבלי שירותו ההיסטורי של הפלמ"ח.

עלי להזכיר שאת רשת הקשר האופטי בארץ ואת רשת האלחוט בארץ ומחוצה לה הקימונו בתקופת ההגנה. „תנועת המרי העברי“ (קרי ההגנה) היא שהקימה את תחנת השידור הבלתי לגלית של „קול ישראל“ שעברה אח"כ בירושה למדינת-ישראל. גם גרעיני השירותים האחרים: עזרה-ראשונה (גרעין השירות-הרפואי), תחבורה ועוד הקימונו בתקופת ההגנה.

במשפט אחד אזכיר את כל הפרשה הכבירה והנהדרה של השתתפות ההגנה והפלמ"ח במפעל ההעפלה: ב„הורדה“ המוגנת של העולים עד הבא-

המתנפחת — ל"טיח".

את הכבוד האמיתי להריצות, לעמל הכנה ולמופת האישי.

את הפשטות, הצניעות האמתית (לא המתראה כלפי חוץ), והעדפת "עצם הענין" (והחתירה ל"עצם הענין") על פני כל חישובים אחרים.

את הנכונות האישית וההתנדבות החלוצית שאין להן תמורה בשום אמצעים שלטוניים (וחשוב — כמובן — לאינרציה שסוף־סוף נתונים אלה בדינו). נכונות והתנדבות החייבות ללוות את צבאנו אם חפצי־חיים אנו.

את רגש החברות לכל חייל — מבלי החניף לו ומבלי הכנע לחולשותיו.

את האחריות העליונה והליכוד המוחלט — לקראת קיום התפקיד העליון של הגנת מדינתנו וחרותנו.

את היותנו עצם מעצמו של העם — זרוע כוחו — אשר אחת שאיפתה לשרתו באמונה ולערוב לבטחונו בתמצית יכולתה ומתוך דיכוי כל צל של יצר לכפות עליו את רצונה ושררתה.

את הרמת קרנו של מושג ה"שירות לעם" — במובנו הטהור והממצה — לדרגתו העליונה, על מנת להחדירו בלב כל חבר בצבא ההגנה לישראל. הדגל חייב להיות שירות ולא שררה.

להערכת חוסנה המוסרי של ההגנה יש לזכור כי במשך עשרות שנות קיומה — היא סבלה (יחסית) — אך מעט מחויבות של פרטיקציה — המלווים כרגיל כל מתחרות, ובייחוד מתחרות החברתיות כזו שהיתה ההגנה, שהקיפה בסוף ימיה רבבות, ועם שלא היתה נקיה — כמובן — מחויבות שליליים ואף אפלים — המלווים כל מתחרות ותיקה (וכל שכן מתחרות צבאית־לחמה) — הנה פגעו חור ימות אלה רק בקצות הסכנה ולא השהו בשום פנים את המחנה כולו, שמוסרו וליכודו נשארו (היסודם) אינטיים, חוץ כל נפתילי עם אינטי בחוץ והמרישות הממאירות והמפנים; וכל אלה במסיבות ציבוריות־מדיניות מורכבות ומסובכות עד מאוד. קשה מאוד היה להגיע לכך אילמלא העובדה שההגנה (במשך כל ימיה) שקדה כאחד גם על בטחון הישוב היסודי (אינטרס מוחש לכל פרט ופרט) וגם על הגשמת חזונה המדיני של הישוב והתנועה הציונית. דיקא הצירוף הזה של האינטרס והחזון הוא ששירת להגנה את יציבותה.

בהזכירי רשימה "יבשה" זו ידעתי אף ידעתי — שאינה שלמה. אך אילו גם היה בכוחנו להעלות את כל הירושה הארגונית והחמרית שהרדשנו — הרי לא מיצינו ע"י כך את כל הירושה. קרוב לדאי — בכל זאת — שעיקר הירושה היתה זו — הנפשית־הרוחנית. ואין כוונתי — כמובן — לירושה אידיאולוגית, (ובודאי שאין כוונתי לאידיאולוגיה מסוימת) — כוונתי לפיתוח תכונות־נפש מסוימות, כוחות־נפש מסוימים ולפיתוח כוחות־גוף וסגולות־גוף המהווים בצירופם את היסוד בעיצובו של האדם היהודי החדש — בן־המולדת — הנכון ללחום על חירותו האישית ועל חירות עמו עד אחרית כוחותיו ובשעה של הכרח אחרון לתת את חייו. בתוך המאבק הזה, בתוך הפעולה הזאת קם והתחנך הטיפוס החדש של המגן־הלוחם. על ברכי החינוך הזה גדל הדור הצעיר של הלוחמים שעשו את עיקר המלאכה במלחמת־חירותנו. סוף־סוף — ובחשבון סופי — מכריע האדם בכוחו הרוחני. וכשרואים אנו את הדור הצעיר, אשר גדל על ברכינו — בתוך ההגנה — הרי ככל שתהיה ראיתנו אותו בקורתית (וחובתנו לראותו ראיה בקורתית) יש לנו יסוד מסוים להיות מרוצים מהירושה הרוחנית שהורשנו.

אך אל נשלה את עצמנו. אילמלא מעט הציוד שצברנו באחרית מאמצינו ובכל הדרכים — גם כוח הרוח לא היה עומד לנו. ייתכן (ואני מאמין בזאת) שלא היינו מתכופפים — אך היינו נשברים. יתר על כן: היינו עלולים להשמה. כוח האדם, כוח הרוח זקוק לכוח הנשק.

ובהזדמנות זו של פגישת חברים רוצה הייתי שנשך אל את עצמנו: היש לנו באמת יסוד־מה להיות מרוצים מהירושה החמרית והרוחנית שהורשנו? עלינו לנסות לענות על כך ביושר־לב גמור: מפעל ההגנה מפעל האחריות על קיומו הפיסי של הישוב (במובנה הפשוט של המלה) — תינוך אחרון לראות את המציאות האכזרית כמו שהיא — ללא מחיצות, מבלי לעטור אותה במליצות מעורפלות. בעבודתנו הזוגה למדנו להעריך את העיקר, לדעת מה העיקר בהקמת כוחנו ומה הטמל, לראות לעיקר ולחתור לעיקר־העיקרים. להעריך חשיבות המעשה החיוני — ולו גם המצומצם, ולהעדיף את המעשה ולו יהיה קטן בראשיתו על פני כל המליצות הרמיות והנעלות. ומי יתן ויירש צבאנו מן ההגנה:

את הראיה האכזרית של אמת־מציאותנו (גם לאחר יסוד המדינה).

את החתירה לגדלות מבלי לבזבז לקטנות. את הבז והשכינה ליהירות, להתראות ולריקנות.

אעיר בענין זה רק כמה הערות.

א. פעולתנו נעשתה במחתרת בארץ ומחוצה לה וללא כל „בסיסים“ בטוחים וקבועים לא כאן ולא שם. לי אין כל יחס „רומנטי“ למחתרת. טוב שניצלנו אפשרויות המחתרת עד קצה גבול יכולתנו. וטוב שיש ביכולתנו לפעול עתה ליגאלית. אך למחתרת יש סייגים טבעיים — כמעט פיסיים: תותחים, אורוני-מלחמה וטנקים אי אפשר היה להבריח ארצה בתנאי מחתרת. לערוך תימרוני-שדה ביחידות גדולות וב-שילוב נשק מסייע ואורונים (שחסרו!) — אי אפשר היה על אחת כמה וכמה. עם זאת אומר לחברים במלוא ההכרה ובלי כל רצון להפריז, שאם נשזה את אשר פעלנו בתקופת המחתרת עם פעולות שביצעו אחרים — לא נבוש בפני תנועות המחתרת המפורסות מות ביותר בתולדות העמים המשועבדים שנלחמו על חרותם.

ב. דלותנו האיומה באמצעי כסף היתה בעוכרינו. את אשר נמנע מאתנו ע"י השלטון — צריכים היינו להשיג בדרך המחתרת — הזקוקה לאמצעים כספיים רבים. אין חלקי עם אלה החושבים את העניות — למביישה, אך כולנו סבורים שדלותנו (יתכן לומר קבצנותנו) — בשטח מיוחד זה היתה מנוונת ולעתים מביישת וגם בלתי מוצדקת.

לא אשנה האמצעים שעמדו לרשותנו עם אלה הניתנים כיום. בענין זה אפשר לספר קוריוזים ולא אפליג בפרטים. אזכיר כאן עובדה שעלתה במקרה בזכרוני. רק בשנת 1933 השגנו את התקציב הראשון — הקבוע — למרכז ההגנה מהנהלת הסוכנות. היה זה תקציב של 25 לא"י לחודש. וכשחזרנו מירושלים ובידינו האישור לתקציב זה — היתה בלבנו הרגשת נצחון. אינני אומר זאת, כרגע, לשם ביקורת כלפי מישהו — אלא כדי להזכיר נשכחות. מובן שלא היה זה תקציב ההגנה כולו: היו תקציבים מקימיים לערים ולמושבות ולתעמולה (וביחוד בימי הירום או לאחריהם) היו מושגים אמצעים מסוימים לרכישת נשק, היצורים וכו'). אך התקציב המרכזי הארגוני הראשון של מרכז ההגנה אושר לראשונה בשנה שנקבתי ובסך של עשרים וחמש לירות (קרי וכתוב).

אולי ימצא מי שיאשים את עובדי ההגנה אז בחוסר-מעוף ובקיצור השגות. אך כזה היה המצב. אנשי המעוף, התנופה וההעזה פנו לשטחי פעולה „פרודוקטיביים“ יותר. ומבלי לגרוע כמלוא נימה מערכם של שטחים אלה, — עובדה היא שהניחו את שטח הבטחון לאלה שהניחו. אולי גם לא מצאו לעצ-

אגב השתלבות אורגנית ברקמת חיינו הלאומיים בארץ, הסתעפה ההגנה וחדרה כמעט לכל תאי הישוב — למעמדותיו, עדותיו, ישוביו ומוסדותיו — מתוך הסתגלות רבה לתנאים השונים והמשונים. מחוץ למקרים נדירים עד מאוד ויוצאי דופן הער ניקו המוני-ישוב (על כל שדרותיהם) — להגנה („הגנתם“) את מיטב אהבתם ואמונם. הדבר בלט ביחוד בימי „מאורעות“ ובימי הרדיפות של השל-טון. אנשי „עמך“ ובני החוגים האחרים — מכל הער דות — סיכנו עצמם תכופות וסיפקו לאנשי ההגנה, מחסניהם, מתקניהם, „משרדיהם“ וכו' — מקומות אימונים, מחבוא, איחסון, איכסון ומקלט — ושמרו עליהם מכל משמר מעיניהם הבולשות של האויבים. ואולם רק השקידה המתמדת והמכוונת על חינוך ההגנה לזיקה מוחלטת למוסדות הלאומיים העליונים — רק היא שיכלה בצירוף לגורמים שנזכרו — לשמרה מהתפוררות והתנוונות. פעולת החינוך במג-מה הנ"ל בוצעה במאמץ רב ובכוח רב, והצילה את ההגנה מפיתויי הפרישה וההתפצלות השונים והמ-שונים — שליוו אותה במשך כל שנות קיומה.

כי מחוץ לחזיונות הפרישה המובהקת נאבקה ההגנה בתוכה פנימה (לאורך כל שנותיה — כמעט) — האבקות מרה ומתמדת עם חזיונות-סלף רבים ושונים של התבדלות כתתית ומגמות התיירות, הת-נשאות ואף השתלטות. יהידים, כתות וחטיבות ניסו — מפעם לפעם — בכוח התפקידים שמילאו בהת-גוננות — להשיג בעזרתה של „אגף ואפסי עוד“ בתוך ארגון ההגנה.

רק הצמידות לזיקה הלאומית והחינוך המכוון לכך הם שעמדו להגנה להתגבר (מתוך מאמצים רבים) על מגמות אלה.

אני חוזר — איפוא — לשאלה שכבר הצגתי לעיל: היש לנו יסוד ליהנות מהרגשת הסיי-פוק מההכרזים שעשינו. איננו משוכנעים שלחברים רבים יש לבטי מצפון קשים עם עצמם. האמנם עשינו כל האפשרי? כולנו יודעים שגכנסנו למלחמת-חירור תנו בלתי מוכנים במידה מספקת. ומצפוננו של כל אחד אינו שקט ומצוה לבדוק אם אכן עשינו כל האפשר ואם אי-אפשר היה לעשות יותר. האמנם אי-אפשר היה להכנס למלחמה כשאנו מוכנים יותר בצידוד, באימון ובארגון — ובכוח זה למנוע יסורים, קרבנות, כשלונות, חורבנות — בקיצור להציל יותר? יתכן שאין בכווננו להיות אוביקטיביים „נוגעים אנו בדבר“ מכמה בחינות — ויבוא ההיסטוריון וישפוט הוא.

מם מרחב פעולה בשטח הבטחון בתראנה שהוא "סגור" בפניהם.

מכל מקום החלוקה בין פעילי הבטחון והפעילים בשטחים אחרים לא היתה לטובת עניני הבטחון. לא היה קל לגייס אישים חשובים לפעולה מעשית ורצון פה בשטח זה. פרט — כמובן — לימי חרום.

אך עיקר פעולת ההתכוננות היה צריך לעשות דוקא בימי החול האפורים של "ערב שבת".

ג. והערה שלישית: עד השנים האחרונות היה ענין ההגנה — עניינם של "משוגעים" לדבר, כמעט של אנשים שלא מן הישוב. תמיד, תמיד היו ביישוב עניינים חשובים יותר — דוחקים יותר. אהיה האחרון שלא אעריך במידה מספקת את מפעלי ההתישבות, הבנין, החינוך וכו' שלנו. כל אשר הושג — הושג במאמץ משולב שההגנה היתה רק חלק ממנו. אך להשיג משהו בשטח ההגנה אפשר היה (פרט לימי חירום) — רק הודות לאותם החברים "המשוגעים" לדבר — ובסיועה של שכבת מנהיגות ציונית מצומצמת למדי שעמדה לימין ההגנה וטרחה לסייע לה מתוך הבנה מעמיקה ומרחיקה של תפקידיה החיוניים יום-יום ושל שליחותה ההיסטורית לעתיד-לבוא — בבוא ימי ההכרעה. רק בשנים האחרונות (את מספרן אפשר למנות במנין האצבעות של כף יד אחת) — נפקחו העינים והכל ראו שענין זה הוא עיקר העיקרים. ואזי זנקנו בבת אחת קדימה.

ודוקא אותם "המשוגעים" לדבר שהזכרתי. — היו אלה שבתוכם חי כל השנים בחריפות-יתר אותו האינסטינקט המיוחד שחש הן בסכנות האורבות יום-יום והן בהתקרבות הקטסטרופה הבלתי נמנעת. הם שהתריעו במדה שווה נגד העיורון שבשאננות והשיכחה ונגד הסכנות שבבהלה. והם אלה שהזהירו וחזרו והזהירו, ולעתים קרובות נראו כטרדנים ואפילו כמגוחכים, היו בודדים והיה קולם לעתים כ"קול קורא במדבר".

ידוע אני אילי יותר מאחרים כי בפעולת ההגנה היו ליקויים וחסרונות, כשלונות וחולשות, והיו גם לעתים קוצר-ראיה, קטנות-השגות והסכנות שלא במקומה. אך האמנם יהיה בזה כיום משום יהירות, אם אגיד שרק בכוח פעולה זו, פעולת "המשוגעים" לדבר, הגענו עד הלום.

וגם בימים אלה, יש אולי לנו לאנשי ההגנה הזכות להדגיש את העדיפות העליונה של

המאמץ להבטחת כוונותו המלאה של צבא ההגנה לישראל. וזאת — עם כל הכרת המאמצים הכבירים הנדרשים בתחומי ההתישבות והקליטה. לאחר הנסיונות המרים מאוד שבהם נתנסינו יש לנו מלוא הזכות לתבוע לבל יפסקו המאמצים לבנין צבא ההגנה והאדרתו. מאמצים אלה יש להגבירם פי כמה.

פעלנו בשתי חזיתות אויב עיקריות: החזית הבריטית והחזית הערבית. הבה נסתכל לאחור וננסה להעריך הנכון היה הקו "האסטרטגי" שלנו בנפתור לינו עם אויבינו? קו שתכנו היה: אימוץ כל כוחנו ללוות ולהבטיח את מפעל הבנין הציוני אגב שמירה מקסימלית על טוהר נשק-ההגנה. ומאידך — המנעות מכל "פרובוקציה" מיותרת במגמה ברורה ומכוונת להתחמק עד קצה גבול האפשרות מהתמודדות ישירה — התמודדות שמוכרחה היתה להסתיים בהכרעתנו — אילו פרצה קודם זמנה. אכן, עד פרסום הספר-הלבן של 1939 — עוד היה מרחב-מה להיאבקות על בסיס חוקי. מאז פרסומו ניטל הבסיס הזה והוטלנו בעל כרחנו לתוך התמודדות דומני שאם נסתכל לאחור נינכח שהקו שלנו מבחינה היסטורית — היה הקו הנכון.

כך המשכנו בעבודתנו ומאבקנו עד אשר בעקבות צמיחת כוחותינו הפנימיים ובמסיבות היסטוריות פוליטיות מסוימות — פרצנו את המסגרת הכובלת של השלטון הזר וכבשנו לעצמנו את עצמאותנו.

ואני שואל את עצמי ואת החברים שאתם יחד עשינו את המלאכה: ההיה סוף-מעשה השגת העצמאות המדינית — במחשבה תחילה של ארגון ההגנה? בודאי שרעיון העצמאות — בצורתו הערטילאית — היה מהבהב בתנועה הציונית ואפילו בתנועת חובבי-ציון מראשיתה. אך דומני שלא אטעה אם אומר שדוקא בתנועת ההגנה (החל מה"שומר") היה רעיון הקוממיות והעצמאות המדינית — הרעיון המנחה והמתסיס. ואם גם שנים רבות היה בבחינת "הלב שלא גילה לפה". הרעיון-החזון הוא אשר נתן את הטעם לעמל האפור והממושך, את היכולת לעשות את עבודת הנמלים במשך עשרות שנים — לחתור ולהאבק — עד אשר הגענו למה שהגענו.

קבוצת-כנרת — משרד-הבטחון